

Kazimierz Puchowski, *Jezuickie kolegia szlacheckie Rzeczypospolitej Obojga Narodów. Studium z dziejów edukacji elit*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2007, ss. 636.

Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego opublikowało książkę Kazimierza Puchowskiego – wytrawnego badacza dziejów kultury staropolskiej – pt. *Jezuickie kolegia szlacheckie Rzeczypospolitej Obojga Narodów. Studium z dziejów edukacji elit*. Jest to książka bardzo obszerna, pod względem edytorskim wydana wręcz wzorowo, zawierająca liczne i bardzo dobrze dobrane materiały ikonograficzne, które mogą stać się przedmiotem analiz i interpretacji o charakterze dydaktycznym. Dzieło jest owocem wieloletniej i solidnej pracy Autora. Składa się ze wstępu, 10 rozdziałów, zakończenia, bibliografii i aneksów. Uzupełnia książkę indeks nazwisk oraz streszczenie w języku angielskim.

Celem i przedmiotem badań referowanych w przedstawianej tu pracy, jest ukazanie genezy i kierunków działalności kolegiów szlacheckich Towarzystwa Jezusowego w Rzeczypospolitej doby oświecenia i w okresie bezpośrednio ją poprzedzającym. Istotnym walorem książki jest fakt, iż Autor przedstawia tytułowy problem na bardzo szerokim, europejskim tle kształtowania się i ewolucji założeń edukacyjnych i praktyki nauczania w szkołach jezuickich od XVI do XVIII w.

Treść pracy wyznaczają kolejne jej rozdziały poświęcone przede wszystkim przemianom ideałów wychowawczych okresu renesansu, początkom działalności oświatowej Towarzystwa Jezusowego w Europie i w Polsce oraz kształceniu szlachty w szkołach jezuickich w XVII i XVIII w. Po omówieniu kolegiów zagranicznych, m.in. hiszpańskich i austriackich, znajdujemy opis polskich szlacheckich kolegiów Stanisława Konarskiego i teatynów, a następnie jezuickich kolegiów szlacheckich. W tym kontekście Autor nakreśliła także losy ich wychowanków. W badaniach porównawczych, w sposób szczególnie pogłębiony, została przedstawiona oświata jezuicka w ostatnich dziesięcioleciach istnienia zakonu przed jego kasatą. Głównym wątkiem książki K. Puchowskiego jest problematyka kształcenia elit, przygotowywania synów zamożnej szlachty do sprawowania najważniejszych funkcji w państwie. Problem ten Autor rozpatruje w kontekście reform szkolnictwa jezuickiego, eksponując kwestie języka ojczystego, nauk języków nowożytnych, historii, geografii, prawa, polityki, fizyki eksperymentalnej, architektury oraz sztów rycerskich i artystycznych.

Całość opracowania doskonale łączy w sobie najnowsze ustalenia historiograficzne literatury zagranicznej i polskiej oraz bardzo rozległe badania źródłowe Autora, sięgające od archiwaliów, poprzez liczne starodruki po ówczesną prasę. Niektóre źródła zostały po raz pierwszy wprowadzone do obiegu naukowego. Z kolei dzięki bardzo bogatej, różnorodnej (w tym i litewskiej) literaturze przedmiotu, problemy badawcze pracy zostały bardzo udanie przedstawione w szerokim kontekście międzynarodowym. To trudne zadanie badawcze, Autor podjął i zrealizował je, wychodząc z bardzo słusznego założenia, iż dopiero usytuowanie edukacyjnych reform zakonów nauczających: teatynów, pijarów i jezuitów w Rzeczypospolitej na tle europejskim, pozwoli nadać właściwy wymiar dziełu tych zakonów. Niewątpliwą zasługą K. Puchowskiego jest szczegółowy opis i określenie roli kolegiów szlacheckich w kształceniu elit staropolskich.

Dzięki swym badaniom Autor prezentowanej tu rozprawy koryguje i uzupełnia pewne tezy zawarte w klasycznej, odnośnie podjętego tematu badań, książce S. Bednarskiego *Upadek i odrodzenie szkół jezuickich w Polsce. Studium z dziejów kultury i szkolnictwa polskiego* (Kraków 1933). Z powodzeniem dowodzi tezę o inicjującej roli Towarzystwa Jezusowego w zakładaniu elitarnych szkół dla szlachty. Autor jest zupełnie oryginalny w swej interpretacji i ocenie faktów dotyczących zmian zachodzących w jezuickiej edukacji, szczególnie w XVIII stuleciu. W ogóle książka zmusza do istotnych rewizji obrazu polskiej kultury w tym okresie historycznym.

Na osobną uwagę zasługują niezwykle pracowicie sporządzone aneksy, zawierające spis wychowanków kolegiów we Lwowie, Wilnie i Warszawie. Autor nie poprzestał jednak na dokonaniu samego zestawienia, a przedstawił również późniejszą działalność, pełnione funkcje i piastowane stanowiska byłych uczniów kolegiów jezuickich. Z kolei indeks nazwisk ułatwia studiowanie tego obszernego dzieła. Nie bez znaczenia jest również fakt, że książka napisana została komunikatywnie, przystępnym, a jednocześnie barwnym, nienagannym literacko językiem.

Reasumując, dzięki źródłowemu studium K. Puchowskiego, nie tylko historycy otrzymali ważny, inspirujący intelektualnie materiał na temat roli szkoły w formowaniu nowożytnego społeczeństwa polskiego. Przedstawiona przez Autora tematyka zapewne zainteresuje badaczy kultury oraz historyków nauki, oświaty i wychowania, a także socjologów, politologów i pedagogów. Ze względu na zupełnie oryginalne walory podjętego tematu badań, wypełnienie istotnej luki badawczej w polskiej historiografii oświatowej, swoje walory poznawcze i dydaktyczne, dzieło K. Puchowskiego zostało wysunięte przez Radę Wydziału Nauk Społecznych i Senat Uniwersytetu Gdańskiego do nagrody naukowej Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego.

Krzysztof Jakubiak